

MARET EXPLORE X JUSTRES

IN AANVULLING OP DE NWO
BROCHURE

BEWONERS EN DE RES:
AANBEVELINGEN VOOR
PROVINCIES OVER
BURGERPARTICIPATIE

16 MAART 2023

Just
RES

EXPLORE

Inleiding

De academische literatuur is duidelijk: vroege betrokkenheid van bewoners in het proces van besluitvorming over plaatsing van hernieuwbare energiebronnen leidt tot een groter gevoel van rechtvaardigheid over de keuzen, doordat er beter inzicht is in de afwegingen (Walker and Baxter (2017)). Participatie heeft in de literatuur verschillende betekenissen: participatie in beleidsvorming om inhoudelijke redenen (het is goed om expertise van gebruikers in te zetten); normatieve redenen (democratie) of instrumentele redenen (vergroten draagvlak en verminderen of mediëren van conflict) (Uitenbroek et al, 2019). Participatie kent vele vormen, variërend van het komen luisteren op een informatie avond tot het deelnemen in een maatschappelijke organisatie zoals energie coöperatie (Solman et al, 2021), of actief zijn in een protestbeweging (als vorm van politieke participatie).

Inzichten

Een eerste inzicht uit ons project (op basis van de literature review) is dat – om bewoners beter te kunnen betrekken - ten eerste nagegaan moet worden of bewoners niet al betrokken zijn: in een coöperatie, in een protestgroep of op andere manieren. Minder denken vanuit de behoefte aan kennis vanuit de overheid en meer denken vanuit de samenleving om oplossingen te vinden. Ten tweede moeten de doelen van die betrokkenheid goed bepaald worden. Waarom, wanneer, bij wat en hoe wil je alle bewoners betrekken? Is dit om instrumentele (meestal), normatieve of inhoudelijke redenen? Elke reden vraagt om een andere vraagstelling tijdens het participatieproces. Tot slot is ook de vraag: hoe willen bewoners betrokken worden en waarom?

Achtergrond

In samenwerking met PON-TELOS is een vragenlijst uitgezet onder 2729 inwoners uit Noord-Brabant en Overijssel. Het doel van deze survey was om meer inzicht te krijgen in de verschillende perspectieven over een eerlijke energietransitie gezien vanuit het perspectief van bewoners van deze provincies. Deze inzichten kunnen bijdragen aan het verbeteren van toekomstige participatietrajecten bij ruimtelijke ingrepen, zoals windturbines en zonneparken. De rapportages per provincie kunnen worden opgevraagd bij simone.haarbosch@ru.nl. Op basis van deze enquête en interviews met bewoners door PhD student Bart Haagsma (WUR) en master student Environment en Society Studies Ismay Kieskamp (RU), volgen hieronder onze eerste inzichten m.b.t. de vragen van de provincies.

Energie rechtvaardigheid

Uit de enquêtes komt het beeld, dat over het algemeen inwoners de energietransitie belangrijk vinden. Op dat meer algemeen niveau zijn er nauwelijks verschillen tussen groepen bewoners, of ze nu al dan niet actief betrokken zijn bij energieprojecten, een woonhuis of huurhuis hebben, jong of oud zijn, of ruraal of stedelijk. Opvattingen over energierechtvaardigheid werd op drie manieren bevestigd. Ten eerste wat betreft de verdeling van lasten en lusten (distributionele rechtvaardigheid). Ook hierover was overeenstemming onder alle groepen: lagere inkomens moeten meeprofiteren van energieopbrengsten van zonnepanelen en windinstallaties, omwonenden gecompenseerd, etc. Een andere benadering van rechtvaardigheid gaat over de gehanteerde procedures (procedurele rechtvaardigheid). Ongeveer 1/3de van de respondenten vindt dat lokale politici en beleidsmakers vaker langs zouden moeten komen in de wijken om te praten over energie. 8% geeft aan actief informatie op te zoeken, eenzelfde percentage leest informatie over projecten in de buurt en slechts 2% gaat naar informatieavonden. Een kleine meerderheid twijfelt aan de betrouwbaarheid van de informatie die verstrekt wordt over de energietransitie, al varieert dat enigszins per informatiebron. Informatie verstrekt door media, landelijke overheid en van energiebedrijven wordt minder vertrouwd dan dat van onderzoeksinstituten, lokale overheden en lokale media. De derde vorm van rechtvaardigheid gaat over erkenning. 58% van de ondervraagden is van mening dat de energietransitie te veel door grote partijen bepaald wordt. 36% vindt dat er te veel inspanning van de bewoners gevraagd wordt en 36% is van mening dat hun stem onvoldoende wordt gehoord door politici en beleidsmakers.

Als we verder kijken naar het element betrokkenheid (procedureel), dan weten we dat dit begint met interesse. Een kleine meerderheid is geïnteresseerd in de regionale energietransitie. Van het deel dat niet geïnteresseerd is, vindt een overgroot deel het onderwerp (te) ingewikkeld. Van deze laatste groep is bijna 1/3e deel hoog opgeleid. Volgens de literatuur is een eerste kans voor participatie dan ook participatie vanuit een normatief standpunt: gericht op sociaal leren en empowerment. Met als doel mensen geïnteresseerd te krijgen en te informeren op een manier die hen niet overspoelt met een gevoel van verlamming of onmacht.

Energiebeleid versus energiekwetsbare bewoners

Wanneer we verder inzoomen op de ervaringen van energiekwetsbare huishoudens, in de gemeente Tilburg zien we hier ook een discrepantie op het gebied van rechtvaardige verdeling, procedure en erkenning maar dan tussen energiebeleid en de ervaringen van energiekwetsbare bewoners. Bij verdelingsrechtvaardigheid zien we in het beleid vooral differentiatie tussen de aanpak in verschillende wijken, maar geen prioritering van bepaalde wijken/groepen, terwijl respondenten hier aangeven dat er juist prioriteit zou moeten zijn voor de verlichting van energiearmoede in de energietransitie, ongeacht in welke stad of wijk om zo verschillen te verkleinen.

Bij procedurele rechtvaardigheid, focust beleid zich sterk op acute lastenverlichting, terwijl bewoners behoefte hebben aan lange termijn oplossingen (en dan met name het verbeteren van de energetische kwaliteit van de woning zodat de vaste lasten omlaaggaan en er financiële ruimte ontstaat). Daarnaast is er in huidige beleidsdocumenten een sterke focus op collectieve initiatieven om oplossingen te implementeren. De energiekwetsbare respondenten gaven aan weinig vertrouwen te hebben in collectieve initiatieven in de wijk door gebrek aan sociale cohesie, gebrek aan vaardigheden/mogelijkheden en weinig vertrouwen in procedures en instituties. Dit komt overeen met het eerder geschetste beeld uit de enquête ingevuld door inwoners uit de provincies Noord-Brabant en Overijssel.

Wanneer we kijken naar erkenningsrechtvaardigheid dan schetst het beleid het beeld dat bewoners hun verantwoordelijkheid dienen te nemen door geld te investeren in oplossingen en door (collectieve) initiatieven op te zetten. Overheden vertrouwen sterk op technologische ontwikkelingen. Energiekwetsbare respondenten geven echter aan dat je voldoende verantwoordelijkheid neemt in de energietransitie door je gedrag aan te passen en daarmee energie te besparen en duurzaam/zuinig te leven, iets wat zij bij uitstek doen, maar naar hun idee nog te weinig in erkend worden. Zeker niet in vergelijking met groepen die kunnen investeren in aanpassingen in en om huis en daarmee hun gedrag niet of nauwelijks hoeven aan te passen.

Hoe zorg je voor het beter betrekken van alle bewoners?

Het belang van de energietransitie wordt door een meerderheid onderkend en hoeft niet benadrukt te worden om mensen er beter bij te betrekken. Het gaat erom dat vormen van betrokkenheid aansluiten bij de wensen van bewoners daarover. Eerst kijken en erkennen hoe ze al betrokken zijn (van stemmen op een politieke partij, minder energieverbruik in huis tot lid van een energie coöperatie en alles daar tussenin) en welke vorm van betrokkenheid bewoners zelf voorstaan (actief of passief); dan nagaan hoe ze op een goede manier informatie of oplossingen kunnen aandragen. De cognitieve vormen van informatie-overdracht (geschreven media, informatieavonden e.d.), werken alleen voor een beperkte groep; de ervaren betrouwbaarheid ervan kun je verhogen door meer menselijke interactie, op lokaal niveau en aangesloten bij bestaande sociale structuren.

Vervolg

De komende tijd gaan we verder onderzoeken of de houding en gedrag van Brabanders ten opzichte van de energietransitie na de komst van een zonne- of windproject veranderd is door de data van de eerdere vragenlijsten (2016-2018-2020) nader te analyseren (EXPLORE), en zullen we in Overijssel deliberatieve sessies organiseren, waarin we aan de hand van speciaal ontworpen visuele materialen met bewoners in gesprek gaan over een eerlijke energietransitie (JustRES). Waar de vragenlijst vooral aangeeft over welke onderwerpen men zich zorgen over maakt als het gaat over een eerlijke energie transitie, zullen deze sessies verdiepend inzicht geven in het waarom.

Colofon

BETROKKEN ONDERZOEKERS BIJ DEZE UITGAVE

Simone Haarbosch (RU - EXPLORE & WUR -JustRES)
Bart Haagsma (WUR-JustRES)
Sanneke Kloppenburg (WUR-JustRES)
Tamara Metze (WUR-JustRES)
Bas van Vliet (WUR - JustRES)
Astrid Hendriksen (WUR)
Henk-Jan Kooij (RU - EXPLORE)
Attabik Awan (RU - EXPLORE)
Ismay Kieskamp (RU - Master student ESS)

REFERENTIES

Solman, H., Smits, M., van Vliet, B., & Bush, S. (2021). Co-production in the wind energy sector: A systematic literature review of public engagement beyond invited stakeholder participation. *Energy Research & Social Science*, 72, 101876. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101876>

Uittenbroek, C. J., Mees, H. L., Hegger, D. L., & Driessen, P. P. (2019). The design of public participation: who participates, when and how? Insights in climate adaptation planning from the Netherlands. *Journal of Environmental Planning and Management*, 62(14), 2529-2547

Walker, C., & Baxter, J. (2017). Procedural justice in Canadian wind energy development: A comparison of community-based and technocratic siting processes. *Energy Research and Social Science*, 29(February), 160-169. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.05.016>

PON& TELOS RAPPORTAGES

PON& Telos (2022) Houding en gedrag van Brabanders ten aanzien van de energietransitie
PON& Telos (2022) Houding en gedrag inwoners van Overijssel ten aanzien van de energietransitie

Beiden op te vragen door een mail te sturen naar simone.haarbosch@ru.nl